

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента Гуржій Анни Валеріївни на дисертацію Дубіни Олега Миколайовича на тему: «Правові механізми захисту прав неповнолітніх у провадженні у справах про адміністративні правопорушення», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дисертації. Конституція України визначає лише деякі права дітей, але окремого спеціального розділу не містить, чим фактично нівелює положення неповнолітніх щодо дорослих. Відсутність чіткого визначення та єдиного підходу до розуміння поняття «права дитини» частково можна вважати результатом не закріплення в Конституції України окремих статей, які стосувалися би тільки дітей та давали чітке та зрозуміле уявлення про їх правове положення та права. За таких обставин стає зрозумілою причина ототожнення вітчизняними науковцями прав дітей з основними правами людини. Не виключенням є і КУпАП, положення якого не мають розмежувань у правах. Таким чином, початок становлення інституту відповідальності неповнолітніх в адміністративному праві та його закріплення в спеціальних нормах має, з-поміж іншого, спонукати й розвиток вітчизняної правової доктрини. Система адміністративно-правового захисту прав дитини є динамічною категорією, оскільки її складові елементи можуть постійно змінюватися та трансформуватися з тим, щоб відповідати потребам місця і часу для підтримання та забезпечення правового статусу дитини в конкретних життєвих обставинах. Адміністративно-правовий захист прав дитини це комплексне правове явище, тому що об'єднує у собі: 1) самі права дитини та її правовий статус; 2) механізм адміністративно-правового захисту, тобто за допомогою кого і яким чином забезпечується такий захист; 3) сукупність адміністративно-правових норм, які регламентують як правовий статус дитини, так і повноваження органів державної влади та неурядових організацій щодо захисту прав дитини. Переходячи до адміністративно-правового захисту прав дитини, варто зазначити, що в ході його реалізації в обов'язковому порядку долучаються органи державної влади та застосовується їх управлінський вплив на забезпечення правового статусу

дитини в суспільстві та державі. Їх діяльність спрямована на розв'язання основних системних проблем юстиції щодо дітей, подолання прогалин у системі міжвідомчої взаємодії, забезпечення профілактичної, соціально-виховної роботи та роботи, спрямованої на ресоціалізацію неповнолітніх, які схильні до протиправної поведінки та вчинили правопорушення, а також на посилення захисту прав дітей, які потерпіли від правопорушень, зокрема насильницького характеру, та дітей, які є свідками правопорушень.

Науково теоретичне значення дослідження Дубіни О.М. пов'язано також із виконанням Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 року № 1669-р) у частині: консолідованої співпраці органів державної влади і органів місцевого самоврядування у партнерстві з інститутами громадянського суспільства, установами і закладами та фахівцями, що працюють з молоддю; захисту прав неповнолітніх; соціалізації підлітків із сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах; соціальної адаптації молоді, яка відбула покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. А також Концепцією реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2020 року № 1057-р) у частині створення державного органу виконавчої влади як соціальної сервісної служби для захисту прав дітей, а також здійснення державного контролю/нагляду за дотриманням вимог законодавства з питань дотримання прав дітей; визначення шляхів співпраці державного органу виконавчої влади, його територіальних органів із місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування з питань забезпечення прав дітей.

Виходячи з вищепереліченого, актуальність теми роботи полягає в її важливості та затребуваності як для наукової спільноти так і для практичної її реалізації.

Оцінка обґрунтованості та значення наукових положень дисертації.

Низка положень, висновків, пропозицій, рекомендацій, що викладені в дисертаційному дослідженні Дубіни О.М., були отримані вперше або істотно вдосконалені та мають достатній ступінь наукової новизни. Наукова новизна одержаних результатів впливає з актуальності теми дослідження. Вона полягає також у тому, що сама робота присвячена актуальним питанням правових механізмів захисту прав неповнолітніх у провадженні у справах про адміністративні правопорушення.

Автором, піддано критиці правову політику держави у сфері системи юстиції, оскільки вона відображена виключно через ЦК, КК, КПК, і на думку автора, не відображає єдності в підходах. Власне така позиція вбачається у проведеній та удосконалені періодизації становлення та розвитку правового забезпечення захисту прав неповнолітніх, яких притягують до відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень в Україні з 1991 року. Додатково, у роботі, періодизація показує комплексне, системне дослідження сутності, особливостей поняття «ювенальна політика» та її функцій відповідно до міжнародно-правових стандартів у рамках теоретичної концепції ювенальної юстиції. Окрему увагу приділено доповненням до ст. 24, 38, 250, 258, 268 КУпАП. Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті встановлення неосудності у справах про адміністративні правопорушення розкриваються через пропозиції автора внести зміни до ст. 71 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» і ст. 7-1 Закону України «Про судову експертизу». Вперше, у роботі такого виду, обґрунтовано доцільність розроблення та прийняття Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2035 року та міжвідомчого наказу із затвердження Загальних правил комунікації правоохоронних органів і суду з дітьми.

Автором удосконалено наукову доктрину щодо сутності правосуб'єктності неповнолітнього шляхом визначення правового механізму захисту прав неповнолітніх у провадженні у справах про адміністративні правопорушення та мотивування необхідності надання інституту відповідальності неповнолітніх

нового змісту. На високому науково-теоретичному рівні висвітлено нове розуміння прав неповнолітньої особи в провадженні у справах про адміністративні правопорушення через європейські цінності, які відображають можливості особи у віковому проміжку від 16-ти до 18 років на гарантований захист своїх прав, свобод й інтересів від порушень і протиправних посягань. Класифікація принципів захисту прав неповнолітніх, яких притягують до відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень розкривається на основі позицій науковців і результатів вивчення іноземного досвіду. Зокрема, Дубіною О.М. виокремлено дві групи принципів захисту прав неповнолітніх, яких притягують до відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень: основні (містяться в змісті національного законодавства, є орієнтирами у формуванні захисту прав дитини), провідні (виникли в контексті євроінтеграції).

У роботі дістали подальшого розвитку система суб'єктів захисту прав неповнолітніх, яких притягують до відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень. До них автор відносить: 1) суб'єкти формування політики захисту прав дітей в адміністративно-деліктних відносинах; 2) суб'єкти, які представляють та захищають права та інтереси неповнолітньої особи у провадженнях у справах про адміністративні правопорушення; 3) суб'єкти, які мають здійснювати захист прав неповнолітніх під час реалізації адміністративно-юрисдикційних повноважень в провадженнях у справах про адміністративні правопорушення; 4) суб'єкти, які мають здійснювати захист прав неповнолітніх під час виконання адміністративних стягнень чи заходів впливу; 5) особи, які здійснюють нагляд за виконанням законів при провадженні в справах про адміністративні правопорушення; 6) суб'єкти, які здійснюють запобігання порушенням прав і свобод дитини, сприяють їх поновленню. 7) громадські правозахисні організації та наукові правозахисні установи (наукові школи).

Віддаючи належне своїм попередникам, автор дисертаційного дослідження все ж таки слушно зауважує, що до сьогоднішнього дня «у періодичних виданнях

України проблематика інституту відповідальності неповнолітніх опосередковано демонструє динаміку наукових поглядів» (с.74). Залучаючи до наукового обігу багатий фактичний матеріал та на основі аналізу праць О. В. Горбач, Я. М. Квітки, В. К. Колпакова, Н.В. Коломоєць, Є. Ю. Колосовського, А. Т. Комзюк, Т. Г. Корж-Ікаєвої, Н. В. Лесько, О. Г. Стрельченко, О. Л. Чернецького, Л. В. Шестак та ін. проводить теоретичне осмислення стану інституту адміністративної відповідальності неповнолітніх і проблем його функціонування, напрямів його реформування. Категорійно-поняттєве та сутнісно-змістове наповнення термінів: «принципи захисту прав неповнолітніх», «правові механізми захисту прав неповнолітніх», «ювенальна юстиція», «неповнолітні», «дитина» показано не тільки у контексті національного законодавства а, і з урахуванням міжнародного досвіду.

Заслуговує уваги твердження автора про потребу трансформації підходів до відповідальності неповнолітніх через оновлення системи адміністративних стягнень і заходів виховного характеру.

Посилює положення дисертаційної роботи аналіз судової практики. Зокрема дістали подальшого розвитку особливості дотримання прав неповнолітніх під час застосування заходів адміністративної відповідальності, правовий механізм звільнення неповнолітніх від адміністративної відповідальності.

Перевагами дисертаційної роботи є використання праць зарубіжних учених які частково досліджували дану проблематику: П. Бергін, Ш. Бюлер, Х. Боум, К. Гамільтон, Г. Гаро, Джон Т. Вайтхед, У. Кілкеллі, П. Дж. Лукас, С. П. Лаб, С. Лау, Дж. Мандлер, Б. Макфарлейн, Д. Стейнс, А. Хіміш.

У дисертації автор чітко окреслює власну методологічну позицію, згідно із якою за допомогою порівняльно-політологічного методу систематизовано досвід і структуровано подано види документів предметного характеру, що передбачають відповідальність за вчинки, які за зовнішніми ознаками схожі на адміністративні правопорушення (Ботсвана, Гамбія, Уганда, Лесото, Ліберія, Сьєрра-Леоне, Південна Африка, Антигуа і Барбуда, Того, Туніс, Барбадос, Домініканська Республіка тощо), всього 50 країн (с.196-208). Завдяки такому

підходу дисертанту вдалося забезпечити органічну єдність теорії і практики, поєднати різні підходи: критичний, раціональний, ретроспективний, логічний, що також допомогло виділити ключові суперечності, які стосується практичної реалізації правових механізмів захисту прав неповнолітніх при притягненні їх до відповідальності.

Дисертаційна робота привертає увагу не лише своєю фундаментальністю, комплексністю, а й певними особливостями. По-перше, високим теоретико-методологічним рівнем, значним поглибленням уже відомих проблем з захисту прав дитини. По-друге, комплексним, різнобічним розглядом проблем. По-третє, глибокою обумовленістю наукових і прикладних аспектів досліджуваних проблем, органічним взаємозв'язком теорії і практики. Зокрема, у більшості її розділів є чіткі вказівки на те, які дії управлінського, політичного і правового характеру потрібні для вирішення визначених проблем.

Завдяки обраному підходу, зазначене дослідження вигідно вирізняється серед численних праць іноземних і вітчизняних науковців тим, що багатогранні проблеми – удосконалення правових механізмів захисту прав неповнолітніх у провадженні у справах про адміністративні правопорушення, розглянуті у широкому контексті нагальних правових, політичних, соціально-економічних проблем та їх впливу на перебіг і керуваність цих процесів в Україні.

Висновки подаються у вигляді окремих лаконічних положень, методичних рекомендацій і відповідають поставленим завданням.

Обґрунтування наукових положень дисертації та достовірність одержаних результатів дослідження ґрунтується, по-перше, на достатньому використанні джерел літератури – 378, які розкривають особливості механізмів захисту прав неповнолітніх у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. З поміж яких є зарубіжні, сучасні електронні наукові ресурси, дані Єдиного державного реєстру судових рішень, документи бази даних «Законодавство України», відповіді на офіційні запити до органів Національної поліції та ін.; по-друге, на науково обґрунтованому використанні й проведеному на цій основі аналізі емпіричних даних, які наочно підтверджують висновки та

положення, зроблені автором у дисертації. Емпіричну базу дослідження для дисертаційного дослідження становлять результати опитування неповнолітніх (263 респонденти), фахівців у сфері правоохоронної діяльності та суду (120 респондентів); по-третє, на обґрунтованому з погляду окреслених у дисертаційній роботі мети й завдань аналізі теоретичних положень, понять і категорій, які стосуються заявленої теми. Цінність роботи додає широке використання численних праць дослідників зарубіжних країн із цієї проблематики, що свідчить про фаховість автора й дає підстави говорити про достатню обґрунтованість його висновків. Інформативністю відзначаються також таблиці, діаграми, додатки рукопису.

Для виконання поставленого перед роботою завдання, дисертантом було використано: діалектичний, феноменологічний, герменевтичний, системний, структурний, синергетичний, юридико-статистичний методи.

Наукова та практична значущість отриманих результатів. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні положення, висновки та рекомендації, розроблені автором та запропоновані у дисертації, можуть бути використані для: 1) удосконалення теоретичних засад щодо механізмів захисту прав неповнолітніх у провадженні у справах про адміністративні правопорушення і інституту адміністративної відповідальності неповнолітніх в цілому; 2) у практичній діяльності органів Національної поліції та інших правоохоронних органів, а також у реалізації політики держави через розроблення та прийняття Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2035 року.

Оцінка змісту та оформлення дисертації. Дисертація Дубіни О.М. має такі основні структурні елементи: титульний аркуш; анотація (державною та англійською мовами); зміст; перелік умовних позначень; основна частина; список використаних джерел; додатки. Основна частина дисертації містить: вступ; розділи дисертації; висновки.

Науковий апарат роботи обґрунтований у вступі, має усі необхідні складники: мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, що уможливорює коректне

визначення наукової новизни та практичного значення, інформацію про апробацію і впровадження отриманих результатів. Об'єкт та предмет дослідження містять кваліфікаційні ознаки за напрямом і характером наукової спеціальності та перебувають в одній адміністративно-правовій площині.

Наукова новизна узгоджується із завданнями дослідження, що є складовими поставленої в дисертації мети та не виходить за її межі.

У висновках викладені найбільш важливі наукові та практичні результати дисертації, вказуються наукові проблеми, для розв'язання яких можуть бути застосовані результати дослідження, а також можливі напрями продовження досліджень за тематикою дисертації.

Структура роботи та її оформлення відповідають вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Повнота викладу результатів досліджень в опублікованих працях. У розділах дисертації вичерпно і повно викладено зміст власних досліджень здобувача наукового ступеня, зроблено посилання на всі наукові праці, наведені в анотації. Список праць Дубіни О.М. міститься у списку використаних джерел. Загалом наукові результати дисертації викладено в 13 наукових публікаціях, серед яких вісім статей, опублікованих у виданнях, що включені МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, і п'ять тез доповідей на наукових заходах всеукраїнського та міжнародного рівнів.

Оцінюючи в цілому позитивно дисертацію Дубіни О.М., разом з тим вважаємо за необхідне звернути увагу на питання, які могли б слугувати предметом додаткових пояснень з боку дисертанта та дискусії при захисті дисертаційної роботи:

- спірним, у проведенні періодизації, є виділення четвертого (2006–2010) і п'ятого (2011–2015) періодів так як вони пов'язані низкою нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення законодавства у сфері захисту прав дітей, поліпшення стану превентивної та профілактичної роботи, створення ефективної системи виправлення і ресоціалізації неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом (с.38-42);

- автором пропонується розроблення і прийняття Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2035 року (с.49) Доречним було б розвинути дану тезу та запропонувати авторське бачення хоча б її змісту, орієнтовної системи суб'єктів на які покладаються головні цілі й завдання, етапи виконання тощо;

- автор приходить до висновку, що «..слід прагнути до створення в національному законодавстві певних адміністративно-правових механізмів захисту та забезпечення конституційних прав дітей на всіх етапах провадження у справах про адміністративні правопорушення...» (с.71) однак у роботі відсутня схема етапів (стадій) провадження з зазначенням прав неповнолітнього на кожній з них;

- не зрозумілою є позиція автора викладена по відношенню до відповідальності батьків (або осіб, які їх замінюють) за протиправні дії, вчинені їхніми дітьми (ст.93-95) та зроблених висновків (с.96);

- додаткового роз'яснення потребує твердження, що існує проблема реалізації прокуратурою функції представництва інтересів неповнолітнього в суді (ст.98) та твердження, що розгляд справи відносно неповнолітнього може відбуватися у позасудовому порядку (с.72). У такому разі постає питання чи будуть покладатися додаткові функції на органи прокуратури у частині представництва інтересів неповнолітнього? І чи є доцільність залучати у такому випадку прокурора взагалі?

Зазначені спірні положення і висловлені зауваження не знижують цінності дисертаційного дослідження, яке становить самостійний і творчий характер, має науковий і практичний інтерес. Наявність дискусійних питань, насамперед, характеризує складність, актуальність і багатоаспектність досліджуваної теми та власний підхід до її розгляду дисертантом.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Дисертаційна робота Дубіни О.М. пройшла перевірку стосовно академічної доброчесності на етапах попереднього розгляду, що засвідчено відповідними документами.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація Дубіни Олега Миколайовича на тему «Правові механізми захисту прав неповнолітніх у провадженні у справах про адміністративні правопорушення», завершеною, самостійно виконаною кваліфікованою науковою працею, що має вагомое теоретичне і практичне значення, яка відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор Дубіна Олег Миколайович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
Державного торговельно-економічного
університету
кандидат юридичних наук, доцент

Анна ГУРЖІЙ

